

Könyvtári közlemények

MH EK VEIG TKLI Tudományos Könyvtár

Források és adalékok a Honvédorvos II. világháború utáni újraindulásának történetéhez

Pogányiné Dr. Rózsa Gabriella PhD

A Honvédorvos című szakfolyóirat történetét tekintve beleilleszkedik a XIX. század második felére, utolsó évtizedeire jellemző művelődés- és tudománytörténeti folyamatokba, nevezetesen a tartalmi-kérdésköri specializálódás, nagyobb tudományágból való kiválás során elkülönülő diszciplínák tudományos infrastruktúrájának (szakmai szervezet, képzési rendszer és önálló szakfolyóirat) kialakulásába.

Az azóta is egyedüli magyar nyelvű katonatorvosi szakfolyóirat 1888-ban indult a Gyógyászat melléklapjaként és szolgálta szakmai közlönyként a magyar királyi honvédségi – és részben a közös hadseregbeli – orvosi tiszt kart 1914-ig.

Az első világháború utáni sok köztörténeti és szakmaspecifikus változás után 1929-től 1944-ig jelent meg újra a lap – ekkor már önálló kiadvány az 1924-ben újraalapított Honvéd Orvosok Tudományos Egyesülete [1] kiadásában. Szerkesztősége az 1. helyőrségi kórházban, a budapesti Gyáli út 17. szám alatt kapott helyet, a szerkesztés munkálatait testületként a Magyar Királyi Honvéd és Közrendészeti Egészségügyi Tanács végezte Dr. Barna János főtörzsorvos segítségével, a főszerkesztő pedig Dr. Franz Géza törzsorvos, később orvos vezérőrnagy volt.

A második világháború utáni újakezdés 1949-ben következett be, 1949–1950-ben Honvédorvosi Közlemények, 1950–1952-ben Honvédorvos, 1953–1956-ban pedig Katonaorvosi Szemle címen jelent meg a szakfolyóirat és 1957-ben kapta vissza régi-új elnevezését; ekkortól azonos címen jelenik a kiadvány mind a mai napig. A szerkesztőség 1949-től kezdődően a Honvéd Központi Kórházban [2] működött/működik (jelenleg szervezetileg az MH EK Védelem-egészségügyi Igazgatóság Tudományos Kutató és Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtárához kötődően).

A Honvédorvos újjászületése és háttérintézményének megváltozása – vagyis az, hogy 1949-ben a mai MH Egészségügyi Központhoz, az MH EK székhelyére került át a szerkesztőség – mindenképpen különösen érdekessé teszi a kiadvány történetének e momentumát. (Érdemes azonban megjegyezni, hogy a Róbert Károly körúton működő katonai kórház orvosainak közleményeire a korábbi szerkesztőség is számított, bizonyítja ezt a régebbi számok tartalomjegyzékeinek átolvasása mellett Dr. vitéz Nagymarossy Rezső, 2. osztályú főtörzsorvosnak, a 10. számú helyőrségi kórház akkori parancsnokának 1940. február 13-ai napiparancsa. A Hadtörténelmi Levéltár állományában fennmaradt forrás a Honvédorvos szerkesztőinek kérését tolmácsolta arra vonatkozóan, hogy a kollégák „esetleges lapszemléket” küldjék meg a lapnak [3]).

A Honvédorvos 1949-es újraindulásával, illetve annak jubileumaival kapcsolatban több közlemény is napvilágot látott a szakfolyóiratban [4], a kiadvány 1949 és 1973 közötti korszakáról pedig Dr. János György tollából olvasható értékelő tanulmány. Az 1949–1951-es évfolyamokat „az ismeretgyűjtés és újjászervezés” koraként aposztrofálta, amikor „az új honvédorvosi kollektíva tudományos tevékenységéből hiányoztak a háborús és a háborút közvetlen követő évek, a gyökereket a szovjet katonatorvos-tudományban keresik” [5].

A HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárának a Központi Katonai Kórházzal kapcsolatos iratanyagában azonban akad néhány, az 1949-es újakezdés körülményeit pontosabban megvilágító forrás.

A katonatorvos-tudomány műveléséhez szükséges orvosi szakkönyvtár a helyőrségi kórházi funkcióból és a katonai kórházak építésére vonatkozó szabályzatok előírásából [6] is következően bizonyosan mindig is rendelkezésre állt a (mai) Róbert Károly körúti kampuszban, de az 1944–1945-ös budapesti harci cselekményekben ez nagyrészt szétszóródhatott, megsemmisülhetett. A szakirodalmi források biztosítására a *Dr. Bokor Győző* (a források egy részében *Dr. Bokor Viktor* néven említik) orvos ezredes, kórházparancsnok már 1946. május 4-ei keletkezéssel felterjesztett a honvédelmi miniszter felé egy terjedelmes, hatoldalas jegyzéket a kórház szakkönyvtára számára igényelt könyvekről. Az orvostudomány szakterületei szerint rendezett lista a magyar nyelvű kiadványok mellett leginkább német, de jó néhány angol és francia szakkönyvet tartalmaz. [7] 1947-ben újabb könyvjegyzék készült [8], az 1948. évi október 19-ei a napiparancsban pedig a könyvtár gyarapítására szaklapok megrendelése is szóba került: „Az osztályorvosfőnökök f. hó 20-án 12 óráig a p[arancsnok]ságon felfektetett ívre írják fel, hogy az osztályok részére milyen bel- és külföldi szaklapot akarnak beszereztetni.” [9] A Honvédségi Közlemények 1949. évi 1-3. összevont száma már 82 kurrens előfizetett szakfolyóiratot foglal lajstromba, a következő füzetben közölt pótgjegyzék pedig újabb 18 periodikumot tartalmaz. [10] Az újonnan szervezett bibliotéka kezelője 1948-1949-ben *Dr. Tóth István* orvos őrnagy és *Géczy Ferenc* irodista főtitkár [11], utóbb *Dr. Nemes János* polgári orvos [12], majd *Dr. Kiss István* orvos őrnagy [13] volt.

Az 1948. október 19-ei napiparancs 4. pontjában a parancsnok, *Dr. Velkey Béla* orvos ezredes „Folyóiratok szakreferenseinek kijelölése” tárgyában rendelkezett a következőképpen:

„A könyvtárban elhelyezett külföldi szaklapok és folyóiratok referenseiül a következőket jelölöm ki:

- Sebészet: *Dr. Stefaits Géza* o. ezds., *Dr. Móhr Henrik* o. őrgy.
- Bőr- és urológia: *Dr. Pastinszky István* o. alez.
- Bakteriológia és higiéné: *Dr. Hézser László* polg. orvos
- Általános orvosi kérdések: *Dr. Barbie János* o. alez.
- Szülészet és nőgyógyászat: *Dr. Aranyi Sándor* o. ezds és *Dr. Csonka István* polg. orvos
- Belgyógyászat: *Dr. Mindák Jenő* o. ezds.
- Ideggyógyászat: *Dr. Makkay Endre* o. ezds.
- Orr-fül-gégészet: *Dr. Dán Tibor* o. őrgy.
- Gyermekgyógyászat: *Dr. Andor László* o. alez.
- Fogászat: *Dr. Rados Imre* o. alez.
- Fizikoterápia: *Dr. Nényei Etele* o. őrgy.
- Röntgen: *Dr. Nagy Zoltán* o. őrgy.”

A parancspont további része alapján megtudható, hogy a referensek egy hétre kölcsönözhatték ki a szaklapokat, a gépelt változatban elkészített ismertetések pedig „részint a honvédorvosi tudományos üléseken, részint pedig a jövőben meginduló 'Honvédorvos'-ban kerülnek bemutatásra, illetve közlésre. A referátumokban fel kell tüntetni a cikk szerzőjét, a folyóirat évfolyamát és lapszámát.” [14] (1. ábra)

Néhány nappal később azonban a referátumok újabb felhasználási célja is megfogalmazódott, a Központi Katonai Kórház 248/1948. számú napiparancsában tette közzé a Honvédelmi Minisztérium 529.823/Kfcs.X.1948. számú rendeletét: „A külföldi tapasztalatok könnyebb kiértékelésére és gyűjtésére központi katonaegészségügyi irodalmi kartotéket állítottam fel, mely felöleli az összes katonaegészségügyi és ezzel határos irodalmat. A kartoték bővítésére elrendelem, hogy az összes fentemlített tárgyú közleményekből és ismertetésre kiadott könyvekről negyedívekre szokványos formában készüljenek referátumok és ezek egy példányát a HM eü. osztályának a parancsnokságok terjesszék fel. Rendkívül fontosnak tartom, hogy minden tárgykörbe vágó közleményről készüljön oly referátum, mely az esetleg közölt szám-

1. ábra.

240. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. október 19. Hadtörténelmi Levéltár. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.

2. ábra.

A Honvédorvosai Közlemények 1. évfolyam 1–3. szám (1949) borítója és a borító belső oldala a szerkesztőségi adatokkal

szerű adatokat is tartalmazza. Ezért eddig elkészült referátumok is felterjesztendőek. A kártyák kezelésével Dr. Balta Béla o. őrnagyot bízam meg” [15]

Egy hónappal a referensek megnevezése után Dr. Velkey Béla parancsnok „újból nyomatékosan figyelmeztett[e] a referátumok készítésére kijelöltek, hogy a könyvtárban rendelkezésre álló külföldi folyóiratokat tanulmányozzák át és a referátumokban kiértékeljék. A referátumok az e hónap folyamán [1948 novemberében] meginduló Honvédorvosban kerülnek közlésre”. [16]

A szaklap újjáindulása végül azonban néhány hónappal megkésve, 1949-ben történt meg; a kiadvány szerkesztőségi oldala kéthavonta való megjelenést ígér, az elsőként napvilágot látott füzet az évi 1-3. összevont szám volt. (2. ábra) A Honvédorvosai Közlemények ekkor az Orvosegészségügyi Szakszervezet Honvédorvosai Szakcsoportjának közlönye, szerkesztősége a Honvéd Központi Kórház laboratóriuma. A kiadványt főszerkesztőként Dr. Merényi (Scholtz) Gusztáv orvos vezérőrnagy, felelős szerkesztőként pedig Dr. Kiss István orvos őrnagy jegyezte. [17] (A Honvédorvosai Szakcsoport 1945. július 5-én alakult meg, tagsága és vezetősége – természetesen – nagyrészt a budapesti honvéd kórház személyi állományából került ki [18]).

Az újraindult kiadvány egyik beköszöntőjében Dr. Merényi Gusztáv, a Honvédorvosai Tisztikar főnöke a lap rovatainak felsorolásakor és rövid ismertetésekor kitér a „Könyv- és lapszemlére”, illetve megfogalmazza Honvédorvos fő profilját: „Szaklapunk elsősorban az elszigetelten szolgáló csapatorvos továbbképzését hivatott szolgálni. ... Ugyanakkor a kórházi honvédorvostól meg kell követelni a legmagasabb szakmai képzettséget, mert neki az alkalmassági vizsgálatok és gyógyító tevékenység minden területén lépést kell tartani az orvostudomány fejlődésével. ... Ily módon a lap remélhetőleg egyesíteni fogja a minden igényt kielégítő honvédorvosai tudományt a mindennapi katonaegészségügyi gyakorlattal” [19].

A röviden ismertetett néhány forrás is bizonyítja, hogy a Honvéd Központi Kórház II. világháború utáni rekonstrukciója és újjászervezése, feladatgazdagodása szerves része volt az 1945 után kiépülő új katonaeorvosi ellátó rendszernek és tudományos infrastrukturális háttérnek.

Irodalom

- [1] Vö. Honvéd Orvosok Tudományos Egyesülete. Budapest Főváros Levéltára. Budapest egyesületei. In: Hungaricana. URL: <http://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53644/>
- [2] Vö. Honvédorvos. 1949-1957.
- [3] 35/1940. sz. napiparancs. Budapest, 1940. február 13. Hadtörténelmi Levéltár. (a továbbiakban: HL) III. 4. a. M. kir. budapesti 10. honvéd helyőrségi kórház. Parancsnoksági iratok. 1940.
- [4] Felkai D.: Néhány kritikai megjegyzés a „Honvédorvos”-ról. Honvédorvos. 1950. 308-309.; Tíz éves a Honvédorvos. Honvédorvos. 1958. 1-4.; Farádi L.: Évfordulóra. Honvédorvos. 1968. 335-338.; A Honvédorvos 20 éves jubileumának megünneplése. Honvédorvos. 1968. 477-478.; 25 éves a Honvédorvos. Honvédorvos. 1974. 243-244. (Ezen írás adatközlése szerint a kiadvány 25 éve alatt 1778 közlemény jelent meg 14220 oldalon).
- [5] János Gy.: A Honvédorvos 1949-1973-ig. Honvédorvos. 1975. 307-320., az idézet forrása: p. 307.
- [6] A helyőrségi kórházak egyes helyiségeinek számára, fekvésére és különleges berendezésére vonatkozó követelmények. Honvédségi Közlöny. 1899. 11. a 31. és 32. §-ok.
- [7] 215. kt./1946. Budapest, 1946. május 4. HL. X. 5. Honvéd Központi Katonai Kórház. 1946.
- [8] 120. kt./1947. sz. Budapest, 1947. március 8. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1947.
- [9] 240. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. október 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [10] A Honvéd Központi Kórház Orvosi Könyvtárának folyóiratai. In: Honvédorvosi Közlemények. 1949. p. 36-37.; A Honvéd Központi Kórház orvosi könyvtárába járó folyóiratok pótgjegyzéke. Honvédorvosi Közlemények. 1949. 159-160.
- [11] 68. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. március 23. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [12] 14. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1949. január 18. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1949.
- [13] 65. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1949. március 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1949.
- [14] 240. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. október 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [15] 284. számú kórházparancsnoki napiparancs. Budapest, 1948. december 11. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [16] 266. számú kórházparancsnoksági napiparancs. Budapest, 1948. november 19. HL. X. 5. Honvéd Központi Kórház. 1948.
- [17] Vö. Honvédorvos. 1949. 1-3. szám. borító, borító hátoldala.
- [18] Vö. Honvédorvosi Szakcsoport jegyzőkönyvkivonatai. Honvédorvos. 1949. 162-163.
- [19] Merényi G.: Előszó. Honvédorvos. 1949. 3-4.